

Слободанка С. Пртија¹
Универзитет у Бањој Луци
Филозофски факултет

ГЕРУНД И ГЕРУНДИВ У ДЈЕЛИМА ТАЦИТА И ПЛИНИЈА МЛАЂЕГ

Апстракт: Герунд и герундив су глаголски облици који у себи садрже исти творбени формант -nd-. Кроз историјске периоде развоја латинског језика и код различитих римских писаца, употреба герунда, глаголске именице, и герундива, глаголског придјева, није била иста. Наше истраживање биће усмјерено на анализу герунда и герундива у дјелима два савременика и блиска пријатеља, Тацита и Плинија Млађег, који су живјели у другој половини I и почетком II вијека нове ере. Анализом ћемо обухватити два дјела која су жанровски, стилски и садржајно различита: Анале, Тацитово најуспјешније и најзрелије дјело, и Писма, сакупљена у девет књига Плинијеве збирке. Циљ нам је да откријемо на који начин, у коликој мјери и које облике герунда и герундива су поменути писци употребљавали и које су сличности и разлике ове употребе у Аналима и Писмима.

Кључне ријечи: *герунд, герундив, Плиније Млађи, Писма, Тацит, Анали.*

1. Увод

Плиније Млађи (С. Plinius Caecilius Secundus, 62-113) и Корнелије Тацит (Publius/Gaius Cornelius Tacitus, око 55-117/120) били су савременици и пријатељи. Обојица припадају сребрном вијеку римске књижевности, који обухвата период од Аугустове смрти (14. н. е.) до краја владавине цара Трајана (117. н. е.). Својим дјелима оставили су значајан траг у различитим књижевним жанровима - Плиније у епистографији, а Тацит у историографији. Плинијева збирка писама (*Epistulae*) садржи десет књига. Девет књига броји 247 писама која је Плиније вјероватно послао својим пријатељима, познаницима и члановима породице и која је касније, након извјесне стилске дораде, сам објављивао. Десета књига збирке садржи преписку Плинија и цара Трајана,

¹ slobodanka.prtija@ff.unibl.org

тј. 123 писма, од којих су 72 Плинијева, а 51 је Трајаново.² За анализу герунда и герундива послужиће нам писма из првих девет књига Плинијеве збирке. Званична писма између Плинија и цара Трајана из десете књиге изоставили смо из истраживања будући да је број герунда и герундива у њима незнатан. Корнелије Тацит оставио је иза себе бројна дјела, међу којима и историјско дјело *Анали* или *Од смрти божанског Аугуста* (*Annales* или *Ab excessu divi Augusti*) у 16 књига. *Анали* су најзрелије Тацитово дјело, које описује владавину царева јулијевско-клаудијевског рода од Аугустове смрти (14. н. е.) до смрти Неронове (68. н. е.). Управо смо *Анале* изабрали за истраживање јер је у њима Тацит на најбољи начин представио своје језичко-стилско умијеће. У *Аналима* Тацит је свој језик и стил довео до савршенства (Ljubišić 2019: 45). Како смо раније напоменули, Тацит и Плиније Млађи били су пријатељи, о чему свједочи и 11 писама у Плинијевој збирци (1.6; 1.20; 4.13; 6.9; 6.16; 6.20; 7.20; 7.33; 8.7; 9.10; 9.14).³

Плиније и Тацит употребљавали су у својим дјелима - сваки на свој начин и према својим стилским умијећима - глаголске облике герунд и герундив. Наша намјера јесте да истражимо на који начин и у коликој мјери су Плиније и Тацит употребљавали герунд и герундив, с обзиром на то да су се бавили различитим књижевним жанровима и оставили дјела различита стилски, језички и садржајно. Прије него пређемо на саму анализу употребе герунда и герундива у Плинијевим *Писмима* и у Тацитовим *Аналима*, укратко ћемо објаснити ове глаголске облике и различита размишљања о њиховом поријеклу и функцији у латинском језику.

2. Герунд и герундив

У граматикама латинског језика герунд и герундив објашњени су као глаголски облици - герунд као глаголска именица, а герундив као глаголски придјев. Наиме, герунд је глаголска именица која има само сингуларске облике именица II деklinације, осим номинатива, чију функцију надопуњује инфинитив презента актива.⁴ Латинском герунду одговара у српском језику глаголска

² Ова преписка Плинија и цара Трајана вођена је између 110. и 113. године, када је Плиније Млађи обављао дужност намјесника у римској провинцији Битинији и Понту на Црном мору.

³ О блискости њиховог пријатељства свједочи дио у Плинијевом писму: „Како ме радује што ће једном наши потомци, ако буду марили за нас, свуда говорити у каквој смо слози, искрености и оданости живјели” (7.20.2).

⁴ Типична употреба герунда у појединим падежима била би сљедећа: генитив герунда често стоји уз одређене именице (*ars vivendi*) или уз *causa* и *gratia* да искаже намјеру (*Puer legendi causa*

именица на *-ње* (*читање, писање*). Герундив је глаголски придјев који по облику одговора латинским придјевима I и II деклинације на *-us, -a, -um*.⁵ Значајну функцију герундив има у конструкцији перифрастичне конјугације пасивне, чији је саставни дио заједно с облицима помоћног глагола *sum esse fui*. Међутим, треба нагласити да у нашем истраживању нећемо бројати облике герундива који су саставни дио ове конструкције, него само оне који у реченици стоје самостално као глаголски придјиви.

О поријеклу герунда и герундива постоје различита мишљења и идеје, којима се овдје нећемо детаљније бавити јер би то излазило из оквира наших постављених циљева, али ћемо поменути само да је већина научника сагласна у томе да је герундив старији од герунда. На овакву тезу упућује и чињеница да су у индоевропској породици језика глаголски придјиви нужности раширенији много више од герунда, глаголске именице (Jasanoff 2006: 198).⁶ Један од аргумената да се предност да герундиву јесте и то што је он посвједочен и у италским дијалектима те да је вјероватно имао исти извор као и латински герундив (Poultney 1980: 35). И поред тога, један од разлога због којих ипак нико не може са сигурношћу одговорити на питање који је од ових глаголских облика старији била је чињеница да оба ова облика, и герунд и герундив, дијеле исти морфолошки суфикс *-nd-* и да није забиљежен никакав прелазни облик.⁷ Међутим, и поред заједничког суфикса, ови глаголски облици разликују се

in bibliothecam venit); датив герунда означава спремност, прикладност или намјену и употребљава се уз одређене глаголе или изразе (*studeo, operam do; diem dico; praeficio* и др.) или придјеве (*idoneus, aptus, accommodatus, necessarius* и сл.). Међутим, умјесто датива често стоји *ad* + акузатив герунда. Акузатив герунда стоји с приједлогом, најчешће са *ad*, и означава сврху, намјеру и циљ (Nuntius Romam *ad consulendum* tedit). Аблатив герунда без приједлога изражава средство или начин вршења радње и преводимо га инструменталом или глаголским прилогом на *-hu* (*Deliberando discitur sapientia*). Аблатив такође може да стоји с приједлозима *ab, de, ex* и *in* (*In iudicando mala est celeritas*).

⁵ Герундив или партицип нужности (*participium necessitatis*) има пасивно значење и означава радњу коју треба вршити. Може се употребљавати атрибутно (*res agenda*) или предикатно с очитим субјектом (*delenda est Carthago*) или безлично (*nunc est bibendum*). Наиме, уобичајена употреба герундива јесте када уз себе има неку именицу с којом се слаже у роду, броју и падежу (*Paratus ad discendam linguam*).

⁶ Детаљније о поријеклу герунда и герундива види Jasanoff 2006: 195-208; Horton-Smith 1894: 194-216.

⁷ Поред латинских глагола на *-ndo*, најпродуктивнија категорија латинских облика који садрже суфикс *-nd-* јесу управо герунд и герундив. Расправе су се водиле око фонологије облика *-nd-* и питања развоја функција ова два глаголска облика те првенства једног наспрам другог. Пултни у свом раду износи различите теорије о поријеклу суфикса *-nd-*, као и о поријеклу герундива и герунда (Poultney 1980: 33-41).

и по томе што је герунд активни облик, а герундив има, у већини случајева, пасивно значење.⁸

Кроз историјске периоде развоја латинског језика и код различитих римских писаца, употреба герунда и герундива није била иста.⁹ Кирк наглашава да су у ранијем латинском језику герунди чешћи од герундива, ако су употребљени без објекта. Наиме, важну разлику у употреби једног или другог облика чини присуство или одсуство објекта. Ако објекта нема, герунд је имао предност, а уколико објект постоји, онда се прије свега употребљавао герундив (Kirk 1942: 297).¹⁰ У најстаријим званичним, правним и религијским текстовима слагање герундива с објектом било је обавезно. У њима не постоји герунд с објектом у акузативу.¹¹ Слично је и у најстаријим епиграфским текстовима са сатурнијским стиховима, у којима такође стоји герундив умјесто герунда с објектом (Miller 2000: 303).

Циљ нашег истраживања јесте да упоредимо употребу герунда и герундива код два писца који припадају каснијем периоду римске књижевности и да кроз конкретне примјере из њихових дјела, *Писама* и *Анала*, покажемо које облике и на који начин су Плиније и Тацит употребљавали ову глаголску именицу и придјев те које су сличности и разлике њихове употребе код ова два савременика и пријатеља. Значајан допринос истраживању о герунду и герундиву у

⁸ На основу синтаксичке употребе ова два облика у латинском језику, Ангелина Кетелин анализира синтаксички и семантички процес који је довео од једног граматичког стања до другог. Наиме, она тврди да герундив има не само пасивно него и активно значење зависно од синтаксичког контекста (Catalin 2008: 197-206). Треба напоменути да у случајевима када долази до замјене герунда герундивом, разлика у превођењу и једног и другог примјера не постоји, тј. герундив преводимо као и активни герунд. На примјер, значење реченице са герундивом *Argentum poscit pro liberanda amica* исто је као и реченице с герундом *Argentum poscit pro liberando amicam*.

⁹ Плетнерова анализа герунда и герундива код Плаута и Теренција у часопису *The American Journal of Philology* показује да је у ранијем периоду герунд чешће употребљаван од герундива. Потпуно супротну употребу налазимо у тзв. сребрном вијеку, када преовлађује употреба герундива (Platner 1893: 483-490; уп. Horton-Smith 1894: 194).

¹⁰ Кирк наводи да овај однос употребе герундива и герунда с објектом код Плаута износи 40 : 15, код Теренција 20 : 12, у Катоновом приручнику *De agricultura* 13 : 0, а код Луцилија 5 : 0 у корист герундива (Kirk 1942: 297).

¹¹ Постоје мишљења да је герунд с објектом у акузативу умјесто герундива каснија иновација, јер се почиње чешће јављати код Тита Ливија и у поклаасничном латинском језику (Miller 2000: 305). Наиме, у латинском језику позната је замјена герунда герундивом. Ова замјена обично се дешава када уз герунд прелазног глагола стоји објекат у акузативу. Притом објекат прелази у падеж герунда задржавајући свој број (сингулар или плурал), а герунд се претвара у герундив, који се као атрибут слаже с именицом уз коју стоји у роду, броју и падежу (Šijački-Maneвић 1996: 253; Gortan, Gorski, Pauš 1987: 252-253).

Плинијевим писмима и Тацитовом историјском дјелу дају нам радови из давне 1888. године. Наиме, Плетнер (S. B. Platner) у часопису *The American Journal of Philology* исте године, али у различитим свескама (vol. 9, no. 2; vol. 9, no. 9), објављује радове у којима само таксативно набраја мјеста у *Писмима* и *Аналима* на којима Плиније и Тацит употребљавају герунд и герундив.

3. Герунд и герундив код Плинија Млађег

Како смо раније напоменули, анализу герунда и герундива спровели смо у писмима првих девет књига Плинијеве збирке. У овој анализи слиједићемо прво употребу герунда кроз падеже, а затим и глаголског придјева герундива, и за сваки од њих дати одговарајући примјер. Наводићемо не саме издвојене облике герунда и герундива него читаву реченицу како бисмо видјели и контекст њихове употребе. Уз то, додаћемо и превод и могуће начине на које ови глаголски облици могу бити представљени у српском језику. Као извор латинског текста Плинијевих *Писама* користимо Тојбнерово издање из 1896. године, које је приредио Хенрик Кајл, а све наведене примјере из писама превела је на српски језик ауторка овог чланка.

Герунд.

Генитив герунда који стоји уз *одређену именицу* у Плинијевим писмима веома је чест. Наиме, више од половине случајева (58%) од укупног броја употребљених облика герунда припада генитиву с именицом. Избројали смо 90 генитива герунда, од којих 48% припада онима који стоје уз само шест именица. Ове именице, уз које се генитив герунда појављује више од пет пута, јесу: *causa*, *tempus*, *ratio*, *ius*, *necessitas* и *studium*. Навешћемо примјере уз *causa* (13) и *tempus* (9), којих је и највише:

Itaque has *recitandi causas* sequor... (5.3.8).

„Стога слиједим ове **разлоге** за *рецитовање*...”

Plerique in stationibus sedent **tempusque audiendi** fabulis conterunt (1.13.2).

„Већина их сједи на јавним мјестима и проводи **вријеме** за *слушање* у препричавањима.”

Генитив герунда с придјевом, за разлику од претходног случаја, налазимо само на два мјеста у писмима (2.10.7; 4.7.5). У овом другом писму Плиније

понавља изјаву Херенија Сенециона упућену његовом противнику Регулу, која је у супротном смислу измијењена позната Катонова тврдња о говорнику.¹²

Itaque Herennius Senecio mirifice Catonis illud de oratore in hunc e contrario vertit „Orator est vir malus dicendi imperitus” (4.7.5).

„Стога Хереније Сенецион оно што је Катон дивно рекао за говорника окреће у супротном смјеру на Регула: Овај говорник је лош човјек, **невјешт** у *говорењу*.”

Генитив герунда с одређеном именицом може да стоји уз *акузатив* неодређене, личне или показне замјенице, затим уз *акузатив* придјева, именице или уз односну реченицу. У Плинијевим писмима таквих генитива налазимо на 27 мјеста (17% од укупног броја употребљених герунда у писмима).

Quamquam non habeo propositum illum reprehendendi, sed hunc tuendi (9.19.7).

„Ипак немам **намјеру** да онога кудим, већ овога да браним.”

У сљедећој реченици налазе се два герунда која се вежу за двије односне реченице:

Tantus audiendi quae fecerint pudor quibus nullus faciendi quae audire erubescunt (9.27.2).

„Толики **стид** су осјећали да слушају оно што су учинили, али га нису осјећали да чине оно због чега се **стиде** слушати.”

Герунд с приједлозима није тако чест у Плинијевим писмима. У њима највише налазимо *акузатив* герунда с приједлогом *ad* (16) и *аблатив* са *in* (8). Само је један примјер *аблатива* герунда који стоји с приједлогом *a*.

Nam stultissimum credo ad imitandum non optima quaeque proponere (1.5.13).

„**Вјерујем** да је најглупље *опонашати* оно што није најбоље што се нуди.”

У свим случајевима герунд с приједлогом *ad* долази послвије глагола, осим у писму 24 осме књиге када долази уз придјев (**valentior** апор *ad optinendum*, 8.24.6).

Датив герунда нисмо пронашли у девет књига Плинијевих писама.

Аблатив герунда без приједлога, који означава начин или средство, налазимо на само осам мјеста у свих девет књига писама.

¹² Orator est vir bonus dicendi peritus (Quint. Inst. 12.1.1).

Mihi tamen hoc unum non persuadet, satius esse ista facere quam cum illo dies totos *audiendo discendoque* consumere (1.10.11).

„Ипак ме не може убиједити у то да је боље радити него проводити читаве дане с њим *слушајући* га и *учећи*.”

Из овог прегледа герунда у појединим падежима који се јављају у Плинијевим писмима, уочавамо да је далеско највећи број генитива, како оног који долази уз одређену именицу (90), тако и оног који са именицом зависи од неког објекта у акузативу (27). Занемарљив је број аблатива (16) и акузатива герунда (16), док датива не налазимо ни у једном писму.

Герундив.

Генитив *герундива* с именицом може да стоји уз неку другу именицу или пријдев, од којих зависи. Ових генитива герундива код Плинија налазимо на 15 мјеста, од којих само један зависи од пријдева (2.11.3).

Nascebatur ex his **exercitatio** quaedam *contemnendae pecuniae* (1.8.8).

„Из овога се изродила **навика** да на неки начин *треба да презирем новац*.” Треба напоменути да се од овог укупног броја герундива генитив плурала глагола *repeto* (*repetundarum*) са именицом *lex* јавља пет пута у писмима (2.11.3; 2.19.8; 4.9.16; 6.5.2; 6.29.9). Наводимо примјер у 11. писму друге књиге, у којем се поред *repetundarum* налази и други герундив уз пријдев *peritus*:

Respondit Fronto Catius deprecatusque est ne quid ultra *repetundarum legem* quaeretur, omniaque actionis suae vela, vir *movendarum lacrimarum peritissimus*, quodam velut vento miserationis inplevit (2.11.3).

„Одговорио је Фронтон Катије и замолио да се не доноси пресуда на основу **закона** о *изнуђивању*, а тај човјек, **веома вјешт** у *изазивању суза*, раширио је сва једра свог говора на вјетру сажалења.”

Како видимо, генитиве герундива, у поређењу са генитивом герунда, у Плинијевим писмима налазимо у далеко мањем броју.

Датив герундива није чест код Плинија и налазимо га на само четири мјеста (1.8.7; 2.1.9; 7.31.4 (двапут)), што чини 3% од укупног броја герундива у писмима. Он стоји с именицом последије неког глагола или пријдева и има функцију намјерне реченице. У 31. писму седме књиге уз партицип перфекта (*adsumptus*) налазе се два датива герундива:

...a Corellio nostro ex liberalitate imperatoris Nervae *emendis dividendisque agris* adiutor **adsumptus** (7.31.4).

„...наш Корелије га је, уз помоћ цара Нерве, **изабрао** као помоћника *при куповини и подјели земљишта*.”

Герундив *послије одређених глагола* употријебљен је у пасивном значењу како би означио објект њихове радње. Овакав герундив налазимо на 15 мјеста у писмима *послије сљедећих глагола: curare, dare, praeberere, permittere, tradere, mittere, ferre, habere и prodere.*

Erat autem antiquitus institutum ut a maioribus natu non auribus modo verum etiam oculis disceremus quae *facienda* mox ipsi ac per vices quasdam *tradenda* minoribus **haberemus** (8.14.4).

„Од давнина је постојао обичај да смо од старијих не само ушима него и очима учили оно што **бисмо** и сами **морали чинити** и опет даље *преносити* потомцима.”

Док у горњем примјеру налазимо герундиве у акузативу плурала средњег рода (*facienda, tradenda*), у сљедећем су они у акузативу сингулара мушког рода (*legendum, ediscendum*) као именица *liber*, уз коју стоје.

In summa, extorquebo et librum *legendumque*, immo *ediscendum* **mittam** tibi (6.21.7).

„Укратко, узеоћу му силом књигу и **послаћу** ти је *да је прочиташ*, па чак *да је научиш напамет*.”

Герундив *као атрибутни придјев* без блиске везе са глаголом, као што је случај у претходним примјерима, налазимо у Плинијевим писмима у нешто већем броју. Наиме, избројали смо 35 оваквих атрибутивних придјева или 30% од укупног броја герундива које је Плиније употријебио у девет књига својих писама.

Ita, si *silenda* feceris, factum ipsum, si *laudanda* non sileas, ipse culparis (1.8.15).

„Ако си учинио нешто што *треба прећутати*, прекорено је сâмо дјело; ако би прећутао оно што *треба хвалити*, сâм би био прекорен.”

Герундиви *с приједлозима* заступљени су у Плинијевим писмима у готово истом броју (34) као и претходни, који имају функцију атрибутивних придјева. Највећи број ових герундива стоји уз приједлоге *ad* (17) и *in* (14), док их је уз *ob* (2) и *de* (1) незнатан број.

Incitantur enim homines *ad cognoscenda* quae differuntur (9.27.2).

„Наиме, људе подстиче жеља да *сазнају* оно што им је ускраћено.”

У следећем примјеру приједлог *in* стоји уз именицу и герундив, који су у аблативу плурала:

Et sane de posteris et his pluribus cogitanti hic quoque *in conditionibus deligendis* ponendus est calculus (1.14.9).

„И, заиста, онај који размишља о потомцима, и то оним многобројним, треба да поведе рачуна о *одабиру приликом женидбе*.”

Ако упоредимо ове герундиве са раније поменутиим герундима који такође стоје с приједлозима, видимо да је герундива готово двоструко већи број.

Аблатив герундива и именице употријебљен је послје глагола који су у вези са одвајањем и средством. Он није чест код Плинија и налазимо га на само три мјеста у писмима (1.23.2; 5.5.3; 8.5.2).

Quamvis enim *agendis causis distringeretur*, scribebat tamen exitus occisorum aut relegatorum a Nerone,... (5.5.3).

„Премда је био **растрзан вођењем парница**, ипак је писао о крају оних које је Нерон убио или прогнао,...

Уколико се осврнемо на горњу анализу герунда и герундива у писмима Плинија Млађег, примијетићемо да је Плиније нешто већу предност дао глаголској именици герунду (152), од којег највећи број припада генитиву герунда с одређеним именицама, нарочито с *causa* и *tempus*. Од герундива (106) значајно мјесто заузимају герундив као атрибутни придјев и герундив који стоји уз приједлог. Као што смо видјели, то су у највећем броју акузатив герундива уз приједлог *ad* и аблатив герундива уз *in*.

4. Употреба герунда и герундива код Тацита

На који начин и које облике герунда и герундива је најчешће употребљавао Корнелије Тацит, приказаћемо анализом његовог најзрелијег и стилски најуспјешнијег дјела *Анали* или *Од смрти божанског Аугуста*, како смо и нагласили у уводном дијелу. Анализу ћемо започети, као у случају Плинијевих писама, прегледом падежа герунда, а затим и герундива уз изабране примјере и превод на српски језик. Овом приликом користићемо латински текст *Анала* у оксфордском издању које је приредио Чарлс Фишер, а као превод на српски језик послужиће нам онај Љиљане Црепајац.

Герунд.

Генитив герунда у Тацитовим *Аналима* налазимо уз одређене именице, како је било и уобичајено. Избројали смо 39 именица уз које стоји генитив герунда, а издвојићемо овдје њих седам уз које герунд стоји више од два пута. То су: *causa*, *cupido*, *species*, *copia*, *spes*, *vis* и *necessitas*. Оваквих примјера генитива герунда уз одређене именице налазимо на 77 мјеста у *Аналима*, што чини 42% од укупне употребе герунда у овом Тацитовом дјелу.

Constat Haterium, cum *deprecandi causa* Palatium introisset ambulantisque Tiberii genua advolveretur, prope a militibus interfectum quia Tiberius casu an manibus eius inpeditus prociderat (1.13).

„Познато је да Хатерија, када је дошао у Палатиј да моли за опроштај, и пао пред ноге Тиберију, који се туда шетао, замало нису убили војници јер је Тиберије, да ли саплевши се о његове ноге или случајно, пао на земљу” (Tacit 2006: 46).

Како видимо, именица *causa*, која уз генитив такође има функцију приједлога због, ради, овдје је преведена намјерним везником да.

Сљедећи примјер герунда стоји уз именицу *spes*:

Primas *dominandi spes* in arduo: ubi sis ingressus, adesse studia et ministros (4.7).

„Први кораци ка слави су стрми, али када се једном попнеш, наћи ћеш и подршку и помагаче” (Tacit 2006: 142).

Генитив герунда налазимо не само уз именице него и уз пријеве. За разлику од Плинија, овакве примјере налазимо много чешће код Тацита.¹³ Наиме, у *Аналима* постоји 11 генитива герунда уз девет пријева (*nescius* (трипут), *ambiguus*, *prudens*, *validus*, *melior*, *avidus*, *vetus*, *peritus* и *insolens*).

Nihil intermissa navigatione hiberni maris Agrippina Corcyram insulam advehitur, litora Calabriae contra sitam. Illic paucos dies *componendo animo* insumit, violenta luctu et *nescia tolerandi* (3.1).

¹³ У ранијем латинском језику употреба генитива герунда и герундива уз пријеве била је углавном ограничена на два пријева: *cupidus* и *studiosus*. Овима Цицерон додаје још шест пријева, Цезар *insuetus*, а Салустије *avidus*. Са Титом Ливијем број пријева расте, па тако у његовом дјелу *Од оснивања Рима (Ab Urbe condita)* налазимо герунде и герундиве уз ове пријеве: *avidus*, *cupidus*, *memor*, *immemor*, *peritus*, *imperitus*, *potens*, *impotens* и *studiosus* (Steele 1906: 288).

„После срећне пловидбе морем, по зими, стигне Агрипина на острво Коркиру, преко пута калабријске обале. Тамо проведе неколико дана *да се смири и прибере*, јер је била сувише плаха у свом болу и *није знала како да га поднесе*” (Tacit 2006: 108).

У овој посљедњој реченици Тацит не употребљава само генитив герунда уз пријдев *nescius*, који је овдје преведен глаголом, него и аблатив герундива с именицом уз глагол *insulto* (*comproiendo animo*), о чему ћемо касније писати.

Генитив герунда, који зависи од именице и употријебљен је транзитивно уз *објекат у акузативу*, налазимо на 29 мјеста у *Аналима*. Овај објекат може бити именица (23) или, рјеђе, пријдев (6).

Tum extrema Asiae Perinthumque ac Byzantium, Thraecias urbes, mox Propontidis angustias et os Ponticum intrat, **cupidine** veteres locos et fama celebratos noscendi (2.54).

„Из жеље да упозна древна прослављена места, (Германик) пређе у Азију, њену најистуренију тачку, потом посети трачке градове Перинт и Бизант, прође кроз Пропонтидски теснац и пролаз за Понт” (Tacit 2006: 95).

У сљедећем примјеру уз именицу *cupido* стоји генитив герунда и суперлатив *suprema* у акузативу плурала средњег рода.

Igitur **cupido** Caesarem invadit *solvendi suprema* militibus ducique,... (1.61).

„У Германику се пробуди жеља да ода последње почаст борцима и војсковођи,...” (Tacit 2006: 65).

Герунд с приједлозима налазимо у Тацитовим *Аналима* у много мањој мјери него у Плинијевим писмима. Забиљежили смо само два приједлога уз које стоји герунд акузатива (*ad*, 13) и аблатива (*in*, 1).

Sed mitigavit Seianus, non Galli amore verum ut cunctationes principis operiretur, **gnarus** lentum *in meditando*,... (4.71).

„Сејан га умири, не из љубави према Галу, већ да сачека шта ће донети царско оклевање, *знајући да* Тиберије споро *доноси одлуке*,...” (Tacit 2006: 169).

Поред овог јединог примјера с приједлогом *in*, бројнији су герунди акузатива уз приједлог *ad*. Они могу доћи послје глагола, именице или пријдева.

Sed fama classis amissae ut Germanos ad spem belli, ita Caesarem *ad coercendum* erexit (2.25).

„На глас да је флота пропала појави се код Германа нада да ће моћи поново да земетну рат. Цезара то *подстакне да предузме противмере*” (Tacit 2006: 82).

Оваква употреба герунда с приједлозима заступљена је са 7% од укупног броја употријебљених герунда у Тацитовим *Аналима*.

Датив герунда код већине римских писаца јавља се веома ријетко.¹⁴ Како смо видјели, нема их ни у Плинијевим писмима, а у Тацитовим *Аналима* налазимо га на само три мјеста у функцији да означи сврху или објекат (3.72; 13.11; 15.16).

Adicit iure iurando Pacti cautum apud signa, adstantibus iis quos *testificando* rexmisisset, neminem Romanum Armeniam ingressurum donec referrentur litterae Neronis an paci adnueret (15.16).

„Написао је још да се Пет, пред бојним знацима и *пред сведоцима* које је краљ послао, заклео да ниједан Римљанин неће ступити на тле Јерменије док не стигне Неронова одлука да ли потврђује мир” (Tacit 2006: 296).

Аблатив герунда без приједлога, као у Плинијевим писмима, означава начин или средство. Међутим, оно што Тацита одваја од Плинија јесте управо ова употреба аблатива без приједлога, који може да стоји уз објекат у акузативу, уз односну реченицу или уз другу ријеч или израз. Аблатив се појављује у *Аналима* 57 пута, што чини 29% од укупног броја герунда. У односу на овај број, његова употреба у Плинијевим писмима је занемарљива (8).

Egitque grates Fonteio Agrippae et Domitio Pollioni quod *offerendo filias* de officio in rem publicam certarent (2.86).

„Истовремено се захвали Фонтеју Агрипи и Домицију Полиону што *су понудили своје кћери*, надмећући се у служби држави” (Tacit 2006: 106).

У сљедећем примјеру аблатив герунда веже се уз односну реченицу која има функцију објекта:

Addidit munificentiam Caesar, **quantum quis damni professus erat exsolvendo** (2.26).

„Њихову радост повећа Цезарова дарезљивост: свима је *надокнадио сву штету коју су пријавили*” (Tacit 2006: 83).

Поред претходних примјера, који показују да уз аблатив герунда може да стоји објекат или зависна реченица, постоје такође аблативи који стоје самостално, без неке ријечи или реченице уз коју се вежу. Таквих аблатива герунда избројали смо десет у Тацитовом историјском дјелу.

¹⁴ Према табели коју Бернард Ален доноси у свом раду, видимо да у Цезарова два мемоарска дјела и у 11 анализираних Цицеронових говора нису посвједочени дативи герунда, а код Корнелија Непота налази се само један (Allen 1910: 214).

Ut perfecta sunt castra, inrepere paulatim militaris animos *adeundo, appellando*; simul centuriones ac tribunos ipse deligere (4.2).

„Кад је логор био готов, Сејан се полако увлачио у душу војницима, *ишло међу њих, ословљавао их по имену*; у исто време почео је сам да бира центурионе и трибуне” (Tacit 2006: 140).

Герундив.

Генитив *герундива* који стоји с именицом може да буде зависан од неке друге именице, глагола или придјева. У *Аналима* су нађена 72 генитива или 22% од укупног броја, а Тацит их највише употребљава уз неку другу именицу (45).

Bellum ea tempestate nullum nisi adversus Germanos supererat, *abolendae magis infamiae* ob amissum cum Quintilio Varo exercitum quam *cupidine proferendi imperii* aut dignum ob praemium (1.3).

„У то време није започињан никакав рат, једино је настављен рат против Германа, *више зато да би се спрала срамота* због војске изгубљене са Квинтилијем Варом него *због жеље да се држава прошири*, или другог каквог достојног циља” (Tacit 2006: 40).

У овој реченици употријебљена су два генитива *герундива* уз именице с којима се слажу у роду, броју и падежу, а оба зависе од именице *cupido*.

У следећем примјеру генитив сингулара *герундива* стоји уз редни број *primus*:

Latiaris, ut rettuli, praecipuus olim circumveniendi Titii Sabini et tunc *luendae roeanae primus* fuit (6.4).

„Лацијар је, као што сам испричао, био некада главни мајстор сплетке против Титија Сабина, а сада је **први** имао *да искуси казну*” (Tacit 2006: 178).

Додаћемо још да се од десет примјера генитива *герундива* чак у осам појављује глагол *repeto* у генитиву плаурала (*repetundarum*: 3.33; 3.66; 3.70; 11.7; 13.30; 14.28; 14.46, 16.21).

Датив герундива и именице, који стоје уз глаголе или придјеве, у *Аналима* заузима запажено мјесто. Овај датив, за разлику од Плинија, који му не придаје много пажње (само четири примјера у девет књига писама), Тацит употребљава на 122 мјеста (37% од укупног броја *герундива*), од којих 93 пута послије глагола, а 29 послије неког придјева.

Sed veteris populi Romani prospera vel adversa claris scriptoribus memorata sunt; *temporibusque* Augusti *dicendis non defuere* decora ingenia, donec gliscente adulatione deterrentur (1.1).

„Некадашње успоне и кризе римског народа описали су славни писци, а и за приказивање Аугустова доба **нашло се** сјајних талената, док их није застрашило полтронство, које је све више отимало даха” (Tacit 2006: 39).

Сљедећи датив герундива стоји уз глагол, тј. партицип перфекта:

Interea *conferendis pecuniis pervastata* Italia, provinciae eversae sociique populi et quae civitatum liberae vocantur (15.45).

„За то време, *да би се сакупила потребна средства, исцеђена је* Италија, упропаћене провинције, савезници и такозвани слободни градови” (Tacit 2006: 306).

Наведени примјери датива герундива који долазе уз глаголе, као и сљедеће реченице са герундивима, који зависе од придјева *aptus* и партиципа перфекта *paratum*, имају намјерно значење, како их с правом преводилац и представља у српском језику.

Is gratia Augustae floguerat, **aptus adliciendis** feminarum *animis*,... (5.2).

„Свој успех дуговао је Фурије наклоности Аугустиној: **умео је да се умилу женама**,...” (Tacit 2006: 171).

Други примјер с партиципом перфекта гласи:

Se caelibem, orbum, nuptiis et *adoptando Britannico paratum* (11.26).

„Он, Силије, без жене, без деце, **спреман је да се њоме ожени и усвоји Британика**” (Tacit 2006: 211).

Герундив употријебљен у пасивном значењу последије одређених глагола није тако чест код Тацита. Наиме, налазимо га седам пута уз сљедеће глаголе: *praebere, ferre, permittere, habere* и *sumere*. Како видимо, глаголи су исти они које је у овој функцији употребљавао и Плиније, осим глагола *sumere*, који не налазимо у писмима.

Spectatus et Sacrovir intecto capite pugnam pro Romanis ciens ostentandae, ut ferebat, virtutis: sed captivi ne incessetur telis *adgnosendum se praeuisse* arguebant (3.14).

„Видео се и Сакровир како се, откривене главе, бори на страни Римљана да би, како је говорио, показао своју храброст. Али заробљеници су говорили

да се показао зато да би га Гали препознали и да га не би копљима гађали” (Тацит 2006: 124).

Други примјер герундива, који зависи од глагола *ferre*, налази се у акузативу плурала средњег рода заједно са придјевом *multa*:

Nec omnia apud priores meliora, sed nostra quoque aetas *multa* laudis et artium *imitanda* posteris **tulit** (3.55).

„Није све ни код наших старих било боље него данас. И наше доба је донело много доброг и лепог потомству за узор” (Тацит 2006: 130).

Герундив као атрибутни придјев употребљен је и у Тацитовим *Аналима* без блиске везе с глаголом. Налазимо га у мањем проценту (6%) него у Плинијевим писмима (31%). Оваквих примјера герундива као атрибутног придјева избројали смо код Тацита укупно 21.

Inerant et alia huiusce modi stolidi vana, si mollius acciperes, *miseranda* (2.30).

„Било је још таквих будалаштина, блаже речено ствари *достojних сажалења*” (Тацит 2006: 84).

Герундив и именица с приједлогом нису ријетки у *Аналима*. Наиме, таквих герундива је 84, који стоје уз један од сљедећих приједлога: *ad*, *ob*, *de*, *in*, *a* и *super*. Ово би износило 26% од укупног броја употребљених герундива у Тацитовом дјелу. Највећи број герундива стоји у акузативу уз приједлог *ad* (57), затим у аблативу уз *de* (13), док је много мањи број оних који стоје уз остале наведене приједлоге.

Non crediderim *ad ostentandam saevitiam movendasque populi offensiones* concessam filio materiem, quamquam id quoque dictum est (1.76).

„Тешко бих могао да поверујем да је Тиберије намерно хтео да своме сину пружи прилику да покаже своју свирепост како би га народ омрзао, мада се чуло и то мишљење” (Тацит 2006: 71).

Овдје налазимо два примјера герундива и именице с приједлогом *ad*, који су, како видимо, преведени намјерним реченицама.

Sub idem tempus *de flamine* Diali in locum Servi Maluginensis defuncti *legendo*, simul *roganda nova lege* disseruit Caesar (4.16).

„Отприлике у исто време говорио је Цезар у сенату о избору једног Јупитерова *фламина* уместо преминулог Сервија Малугиненза, и истовремено указао на потребу доношења новог закона о избору *фламина*” (Тацит 2006: 146).

У овој реченици, као и у претходној, на почетку уз први аблатив герундива и именице наведен је приједлог *de* (*de flamine legendo*), док се уз други примјер аблатива герундива (*roganda nova lege*) он подразумејева.

Igitur metu abstruso mitiora obtendens, missurum ad imperatorem Romanum legatos *super petenda Armenia et firmanda pace* responderet:... (15.5).

„Зато (Вологес) прикрије страх, заузме пријатељско држање, одговори да ће послати посланике римском цару *да траже Јерменију и углаве мир*” (Tacit 2006: 292).

Као и у претходним случајевима, и овдје налазимо два примјера аблатива герундива уз приједлог *super*. Ако упоредимо ову употребу герундива са раније споменутиим герундом с приједлозима, видјећемо да је Тацит предност давао герундивима.

Аблатив герундива и именице Тацит је употребљавао уз глаголе и глаголске изразе или с придјевима. Иако број оваквих примјера герундива није знатан у *Аналима* (25), ипак је много већи од оног који налазимо у Плинијевим писмима (3).

Simul *adquirendae pecuniae* brevius iter **credebat** per procuraciones *administrandis* principis *negotiis* (16.17).

„**Сматрао је** да ће брже доћи до богатства ако прими дужност прокуратора - *управника царевих добара*” (Tacit 2006: 323-324).

Треба напоменути да на почетку ове реченице, уз примјер аблатива герундива, биљежимо и генитив сингулара герундива и именице (*adquirendae pecuniae*) који зависе од друге именице (*iter*), о чему смо већ говорили.

Аблатив плурала герундива у сљедећем примјеру зависи од придјева *fessus* (уморан, изнемогао), који је Љиљана Црепајац превела перфектом.

Fessas Gallias *ministrandis equis*; ... (2.5).

Галске провинције **исцрпле су се** већ у *исторуци коња* (Tacit 2006: 75).

Претходна анализа герунда и герундива у *Аналима* показује да је Тацит много већу предност давао герундивима, којих у дјелу бројимо 331, док је герунда много мањи број (191). Оно што Тацита, по употреби ових глаголских облика, одваја не само од Плинија него и од других римских писаца јесте велики број датива герундива.¹⁵ Исто тако, значајно мјесто у Тацитовом историјском дјелу

¹⁵Према Аленовој статистици, занемарљив је број датива герундива у дјелима Јулија Цезара и Корнелија Непота те у Цицероновим говорима (Allen 1910: 214).

заузимају генитиви герунда који стоје уз једну од бројних именица и аблативи герунда без приједлога.

5. Закључак

На основу анализе герунда и герундива у девет књига писама Плинијеве збирке и у Тацитовим *Аналима* - дјелима која припадају истом временском раздобљу римске књижевности, али различитим књижевним родовима - можемо закључити да постоје многе сличности, али и извјесне разлике у употреби ова два глаголска облика. Како смо видјели, и код Тацита и код Плинија Млађег налазимо већи број генитива герунда него осталих падежа. Код Тацита он је заступљен са 42% од укупног броја герунда у *Аналима*, а у Плинијевим писмима нешто више, са 59%. Знатна разлика између ових генитива герунда у писмима и у *Аналима* јесте у употреби именица уз које герунд стоји. Наиме, готово половина (48%) генитива герунда код Плинија зависи од једне од шест именица (*causa, tempus, ratio, ius, necessitas* и *studium*) и уз њих се појављују више од пет пута. Код Тацита примјећујемо мало другачији избор именица (*cupido, causa, species, copia, spes, vis* и *necessitas*), уз које стоји три или више пута употријебљен генитив. Како видимо, само двије именице слажу се са онима које Плиније спомиње - *causa* и *necessitas*, док герунде уз *tempus* и *studium* нисмо ниједанпут забиљежили у *Аналима*. За разлику од Тацита, који употребљава девет придјева уз које стоји генитив герунда, у Плинијевим писмима налазимо само два таква примјера. Тацитова употреба герунда с приједлозима обухвата незнатних 7% од укупног броја герунда, док је она у Плинијевим писмима бројнија и чини 17%. Што се тиче датива герунда који означава сврху или објект, код Тацита га налазимо на само три мјеста, док га Плиније у својим писмима потпуно изоставља. Битну разлику између Тацита и Плинија чини број употријебљених аблатива герунда без приједлога. Наиме, у Тацитовом историјском дјелу он је много већи (57) у односу на Плинијева писма, гдје овакав аблатив налазимо на само девет мјеста.

Што се тиче герундива у *Аналима* и у писмима, постоји извјесна разлика у њиховој употреби. Тако генитив герундива радије употребљава Тацит, код кога налазимо 72 примјера (22%), него Плиније, који га наводи на 15 мјеста, што чини 12% од укупног броја герундива. Важну разлику између ова два писца видимо и у њиховој употреби датива герундива који је заједно с именицом имао функцију намјерне реченице. На овакав датив ријетко наилазимо код Плинија (четири примјера), у поређењу с Тацитовим *Аналима*, у којима броји-

мо чак 122 датива последије глагола (93) или придјева (29). Овим бројем Тацит је у употреби датива герундива премашио све друге римске писце. За разлику од претходног случаја, Плиније је много већи простор у својим писмима давао герундиву као атрибутном придјеву. Тако у писмима налазимо 35 оваквих герундива (27%), док их је у *Аналима* нешто мањи број – 21 или само 6% од укупног броја.

Ако упоредимо укупан број герунда и герундива у писмима и *Аналима*, видимо да и у тим бројевима постоје извјесне разлике. У *Аналима* Тацит предност даје герундивима, којих смо избројали укупно 331, док је број герунда знатно мањи и износи 191. С друге стране, у Плинијевим писмима налазимо много мању разлику између ова два глаголска облика, па тако број герунда у девет књига писама износи 152, док је герундива 106.

Наведене разлике у употреби герунда и герундива у Тацитовим *Аналима* и Плинијевим *Писмима* свакако треба гледати и у свјетлу тога да су ова дјела жанровски и по обиму различита, као и по стилском изражавању и умијећу њихових аутора. Стога смо могли очекивати да су и број и начин употребе герунда и герундива били у извјесној мјери другачији код ова два савременика и пријатеља. Дајући примјере герунда и герундива и њихове преводе, видјели смо такође на које се све начине они могу превести на српски језик како би се у најбољем свјетлу приказало значење и смисао који имају у оригиналном латинском тексту.

Извори

1. C. Plini Caecili Secundi (1896), *Epistularum, Libri Novem, Epistularum ad Traianum Liber, Panegyricus* (Henricus Keil recognovit), Lipsiae in aedibus B. G. Teubneri.
2. Cornelius Tacitus (1906), *Annales ab excessu divi Augusti* (Charles Dennis Fisher, ed.), Oxford: Clarendon Press.
3. Корнелије Тацит (2006), *Анали* (Љиљана Црепајак, прев.), Београд: Тема.

Литература

1. Allen, Bernard M. (1910), „The Gerund with an Object, and Its Equivalent Gerundive, in Preparatory Latin”, *The Classical Journal*, vol. 5, no. 5, 214-219.
2. Gortan, Veljko, Gorski, Oton, Pauš, Pavao (1987), *Latinska gramatika*, Zagreb: Školska knjiga.
3. Jasanoff, Jay H. (2006), „The Origin of the Latin Gerund and Gerundive: A New Proposal”, *Harvard Ukrainian Studies* 28, no. 1-4, 195-208.

4. Catalin, Anghelina (2008), „The Latin Gerund and Gerundive: Active or Passive Meaning?“, *Indogermanische Forschungen* 113, 197-206.
5. Kirk, W. H. (1942), „The Syntax of the Gerund and the Gerundive“, *Transactions and Proceedings of the American Philological Association*, vol. 73, 293-307.
6. Ljubišić, Sanja (2019), *Tacitovi Anali u srpskim i hrvatskim prevodima 20. vijeka*, Banja Luka: Filozofski fakultet.
7. Miller, Gary D. (2000), „Gerund and Gerundive in Latin“, *Diachronica*, XVII, 2, 293-349.
8. Platner, S. B. (1888), „Gerunds and Gerundives in Pliny's Letters“, *The American Journal of Philology*, vol. 9, no. 2, 214-217.
9. Platner, S. B. (1888), „Gerunds and Gerundives in the Annals of Tacitus“, *The American Journal of Philology*, vol. 9, no. 4, 464-472.
10. Platner, S. B. (1893), „Notes on the Use of Gerund and Gerundive in Plautus and Terence“, *The American Journal of Philology*, vol. 14, no. 4, 483-490.
11. Poultney, James W. (1980), „The Phonology of *-nd-* and the Latin Gerundive“, in: *Italic and Romance. Linguistic Studies in Honor of Ernst Pulgram* (Herbert J. Izzo, ed.). Amsterdam: John Benjamins B. V., 33-41.
12. Steele, R. B. (1906), „The Gerund and Gerundive in Livy“, *The American Journal of Philology*, vol. 27, no. 3, 280-305.
13. Horton-Smith, L. (1894), „The Origin of the Gerund and Gerundive“, *The American Journal of Philology*, vol. 15, no. 2, 194-216.
14. Шијачки-Маневић, Бојана (1996), *Грамматика латинског језика*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

Slobodanka S. Prtija
University of Banja Luka
Faculty of Philosophy

THE GERUND AND GERUNDIVE IN THE WORKS OF TACITUS AND PLINY THE YOUNGER

Summary

The gerund is a defective verbal noun and the gerundive is a passive verbal adjective in *-ndus*, *-a*, *-um* with necessitative meaning. This paper presents some results obtained from a comparison of the various uses gerunds and gerundives in the Annals of Tacitus and in the Letters of Pliny the Younger, i.e. in such different literary forms as epistolography and history. The difference in the frequency of use of certain constructions by the two authors is very interesting and noticeable. The use of a gerund or of a gerundive is also the result of selection in stylistic presentation. In general Tacitus is much

more free in his usage than Pliny. In the Annals we found 191 cases of the use of the gerund and 331 of the gerundive. However, in Pliny the gerunds are slightly in excess of the gerundive (152 to 106). Another very noticeable point of difference between our two authors is that in Tacitus the dative of gerundive makes a large per cent (37) of all the gerundive uses, a much larger proportion than is found in Pliny (3 per cent). The same case is with the use of the ablative of the gerund without a preposition. In the Annals this construction occurs 57 times, against only nine cases of the ablative of the gerund in Pliny. However, an analysis and classification of all occurrences of the gerund and gerundive in Pliny and Tacitus may also confirm the similarity of the use of these verbal forms in the Annals and in the Letters.

► **Key words:** gerund, gerundive, Tacitus, Annals, Pliny the Younger, Letters.

References

1. Allen, Bernard M. (1910), „The Gerund with an Object, and Its Equivalent Gerundive, in Preparatory Latin”, *The Classical Journal*, vol. 5, no. 5, 214-219.
2. Catalin, Anghelina (2008), „The Latin Gerund and Gerundive: Active or Passive Meaning?”, *Indogermanische Forschungen* 113, 197-206.
3. Gortan, Veljko, Gorski, Oton, Pauš, Pavao (1987), *Latinska gramatika*, Zagreb: Školska knjiga.
4. Horton-Smith, L. (1894), „The Origin of the Gerund and Gerundive”, *The American Journal of Philology*, vol. 15, no. 2, 194-216.
5. Jasanoff, Jay H. (2006), „The Origin of the Latin Gerund and Gerundive: A New Proposal”, *Harvard Ukrainian Studies* 28, no. 1-4, 195-208.
6. Kirk, W. H. (1942), „The Syntax of the Gerund and the Gerundive”, *Transactions and Proceedings of the American Philological Association*, vol. 73, 293-307.
7. Ljubišić, Sanja (2019), *Tacitovi Anali u srpskim i brvatskim prevodima 20. vijeka*, Banja Luka: Filozofski fakultet.
8. Miller, Gary D. (2000), „Gerund and Gerundive in Latin”, *Diachronica*, XVII, 2, 293-349.
9. Platner, S. B. (1888), „Gerunds and Gerundives in Pliny’s Letters”, *The American Journal of Philology*, vol. 9, no. 2, 214-217.
10. Platner, S. B. (1888), „Gerunds and Gerundives in the Annals of Tacitus”, *The American Journal of Philology*, vol. 9, no. 4, 464-472.
11. Platner, S. B. (1893), „Notes on the Use of Gerund and Gerundive in Plautus and Terence”, *The American Journal of Philology*, vol. 14, no. 4, 483-490.
12. Poultney, James W. (1980), „The Phonology of *-nd-* and the Latin Gerundive”, in: *Italic and Romance. Linguistic Studies in Honor of Ernst Pulgram* (Herbert J. Izzo, ed.). Amsterdam: John Benjamins B. V., 33-41.

Слободанка С. Пртија

13. Steele, R. B. (1906), „The Gerund and Gerundive in Livy”, *The American Journal of Philology*, vol. 27, no. 3, 280-305.
14. Šijački-Maneвиć, Bojana (1996), *Gramatika latinskog jezika*, Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.

Преузето: 16. 9. 2021.
Прихваћено: 15. 11. 2021.